

výkladové školy, což bývá u anglosaských psychopatologických textů časté. Snaha o objektivní výběr nejprokázanějších a nejužitečnějších poznatků vede k eklecticismu, jehož nevýhody jsou však v této práci omezeny pevnou strukturou výkladu (ta dává vyniknout síle i slabosti předkládaných názorů), neobvykle bohatým dokládáním klinického materiálu experimentálními zjištěními, a průběžnou kritikou předkládané teorie na základě kontrolovaných výzkumů.

Kapitola 20: *Posuzování* je jediným oddílem, který je věnován psychopatologické diagnostice. Podává pouze nárys hlavních metod – rozhovoru, pozorování, psychologických testů, na něž navazuje diskusí o problémech v diagnostice. I když předpokládáme, že diagnostika vyžaduje zvláštní učebnice, zdá se nám, že by si posuzovaná kniha zasloužila rozšíření především v tomto směru. Máme za to, že bez důkladné informace o diagnostických technikách přiřazených právě kategoriím, s nimiž posuzovaný text pracuje (učebnice diagnostiky může být uspořádána z odlišných hledisek), je studující psychopatologie odkázán převážně na výpověď pacienta a na vlastní úsudek, což často nestačí.

21. kapitola: *Léčení* je podobným stručným nástínem terapeutických přístupů – chemických, elektrických, chirurgických a psychoterapeutických postupů; posledním je věnována největší péče. Pro potřebu kursu psychopatologie pokládáme tuto informaci za postačující; na rozdíl od diagnostiky jsou léčebné techniky užitečné u jednotlivých syndromů vypsány už v rámci příslušných kapitol. Nově přiřazená 22. kapitola: *Moderní směry v léčení: veřejná péče o duševní zdraví* stručně připomíná poměrně nový důraz na boj s duševními poruchami přímo v prostředí, kde vznikají a kde pacienti v období před nemocničním léčením i po něm musejí žít. Tato snaha se projevuje v časovém i místním přiblížení provozu léčebných ústavů běžnému životu příslušníků obce; jsou sdělovány některé slibné výsledky.

Závěrem lze říci, že v porovnání s jinými učebnicemi psychopatologie vyniká posuzovaná práce vyváženým výběrem látky, nestranností přístupu a především tím, že systematicky učí studenta kriticky hodnotit předkládanou látku ve světle empirických zjištění širokého spektra psychologických a přílehlých oborů.

K. Balcar

M. Stríženec

SÚČASNÉ TENDENCIE V INŽINIERSKEJ PSYCHOLOGII

(Príspevok k systémovej ergonomii)

Vyd. Slovenskej akadémie vied. Bratislava 1971. Stran 204, 26 obrazců, 9 tabulek

Původní československá literatura z oboru inženýrské psychologie či ergonomie není zatím nijak rozsáhlá, zejména pokud jde o takové publikace, jež by vhodnou formou zprostředkovaly poznatky technikům, tj. konstruktérům, projektantům, racionalizátorům atd. V roce 1970 vyšel učební text „Ergonomie“ O. Matouška (vydal Ústřední dopravní institut), Křivohlavého publikace „Člověk a stroj“ (vydala Práce v roce 1971) a v témže roce druhé vydání podnikové publikace M. Šmída „Pokyny pro navrhování strojů a prostředí z hlediska ergonomiky“ (Škoda, n. p., Plzeň). Proto je třeba uvítat další publikace sledující uvedené cíle. Autor systematicky uvádí čtenáře do tohoto, u nás zatím ne zcela doceněného oboru, který je široce rozvíjen jak v socialistických, tak v kapitalistických zemích. (Např. v Maďarsku je vydávána čtrnáctisvazková Encyklopedie ergonomie, v Polsku vyšlo zatím osm původních nebo přeložených publikací, dobře jsou známy sborníky a publikace sovětské atd.). Po úvodní kapitole, v níž jsou vysvětleny základní pojmy a zdůvodněna interdisciplinární inženýrská psychologie (ergonomie), rozebírá autor dva klíčové problémy: metodologii s metodami a úlohu člověka v systému, tj. otázky informací, jejich zpracování. Dodatek pak obsahuje přehled hlavních ergonomických požadavků na konstrukci sdělovačů, ovládačů a jejich rozmístování na panelech v centrech řízení. Sortiment dílčích problémů inženýrské psychologie je neobyčejně rozsáhlý a mnohé z nich se dotýkají základních psychických funkcí jako je percepce, myšlení, rozhodování atd. M. Stríženec jako pracovník Ústavu experimentální psychologie SAV, se již řadu let věnuje analýze činnosti operátorů, což mu umožnilo nejen srovnání a zhodnocení současných světových ergonomických poznatků, ale též jejich obohacení na základě výsledků vlastních experimentů (problémy myšlení a rozhodování u operátorů ve složitých centrech řízení). Základní pojetí zpracované látky se opírá o obecnou teorii systému, i když se o ní výslovně autor nezmiňuje. Sou-

dím, že „systémový přístup v ergonomii“ si zasloužil více pozornosti zejména ve vztahu k metodologii, již s ohledem na skutečnost, že sám tvůrce tohoto nového gnozeologického principu L. von Bertalanffy upozornil na velké možnosti jeho uplatnění v technice (viz L. von Bertalanffy: „Robots, Men and Minds“, přeloženo do češtiny 1972). Jestliže zdůrazňujeme interdisciplinárnost inženýrské psychologie (ergonomie) pak systémový pohled má nejen význam pro popis systému člověk–stroj s ohledem na multikausalitu a multivariabilitu všech jeho komponent, ale musí být též východiskem pro hledání jednotných „nadoborových“ metod nejen deskriptivních, ale umožňujících též hodnocení, např. výsledné spolehlivosti systému člověk–stroj, náročnosti na jednotlivé senzorké a vyšší psychické funkce atd.

Velkým kladem Strážencovy publikace je, že upozorňuje též na některé nové problémy v dalším rozvoji inženýrské psychologie, jako je např. vztah člověka a počítače, otázky výuky, způsoby aplikace atd. Jedinou výtku, kterou je možnou autorovi učinit, je přílišná stručnost části o faktorech pracovního prostředí, jež jsou organickou součástí systémové ergonomie. Celkově jeho kniha představuje výrazné obohacení naší odborné psychologické literatury, jak pro psychology v praxi, pro studenty, tak především pro technické pracovníky. *O. Matoušek*

B. Chalupa

METODY EXPERIMENTÁLNÍ PSYCHOLOGIE

(Laboratorní příručka)

Učební texty vysokých škol, SPN Praha 1971, stran 134 (druhé opravené vydání)

První vydání této příručky z roku 1968 bylo i přes poměrně vysoký náklad v krátké době rozebráno. Autor využil svých bohatých zkušeností výzkumných a praktických i zkušeností z výuky psychologie na brněnské katedře a připravil kurs základních experimentálních metod, které pokrývají zejména oblast obecné psychologie.

Příručka je rozdělena obsahově do dvou částí. V první části, nazvané Experimentální metoda v psychologii, pojednává autor o vzniku a počátcích experimentální psychologie, o postavení experimentu v psychologii, o podstatě psychologického experimentu, o druzích experimentu, o přípravě a projektu experi-

mentu a o zpracování výsledků a hodnocení experimentu. Kapitola je uzavřena seznamem literatury a grafickým schématem znázorňujícím závislosti mezi různými proměnnými, které se mohou uplatňovat v experimentální situaci.

Experimentální psychologii pokládá autor ve shodě na příklad s Meilim za samostatnou část psychologie, definovanou výzkumnou metodou. Uplatňuje se dnes v četných odvětvích psychologie, na mnohých univerzitách patří nejenom k základním výukovým předmětům, nýbrž i k odborné specializaci teoretických a výzkumných pracovníků.

Jsou uvedeny názory různých autorů (Wundt, Traxel, Fraisse) na podstatu a zvláštnosti experimentu v psychologii. Konečný cíl experimentu se spatřuje ve stanovení podmínkové a vztahové struktury jevů a ve výkladu těchto dat z hlediska psychologické teorie. Podle Fraisse jednotlivá fakta sama o sobě nic neznamenají, ale jejich význam je dán hypotézami, které zformuloval experimentátor, a které jsou pokusem ověřovány. Předmětem zkoumání psychologie je lidská psychika, lidská osobnost jako jednotný systém.

Značná pozornost je autorem věnována analýze vztahů mezi proměnnými v experimentální situaci, která může mít různé formy (funkcionální, strukturní a diferenciální přístup).

V kapitole věnované různým druhům experimentu je pojednáno o pozorování a testové metodě, laboratorním a přirozeným experimentu. V literatuře nacházíme četné další klasifikace psychologických experimentů z různých hledisek. Podle druhu projektu se rozlišuje mezi klasickým projektem, který operuje s jednou proměnnou a mezi faktorovým projektem, v němž se zkoumají dvě nebo více proměnných na různých úrovních. Je probírána problematika reprezentativnosti výběru, záměrného a nahodilého výběru, srovnatelnosti skupin, jsou uvedeny plány pokusů s jednou a více proměnnými.

Je poukázáno na vedení protokolu, zpracování a vyhodnocení dat experimentu, chyby vyskytující se při provádění pokusu a zásady psychologické interpretace. Zakončením experimentální práce je její publikace v odborném tisku, na vědeckých konferencích apod.

Ve druhé části pojednává autor o 41 vybraných experimentálních psychologických metodách z oblasti senzorkých a percepčních procesů, senzomotoriky a